

Ágh István

Egy életmű rétegei*

A hetvenöt éves Szilágyi Istvánról

„Mert ő sohasem volt a sietés embere... Semmit sem ötletesen, hanem mindent lassan, megfontolva, biztosan [végzett el]” – olvasom Kemény Zsigmondról. A jellemzést azért vonatkoztatom rád, mert úgy vélem, a nagy erdélyi író rokon és követendő példa számodra. Kései megismerkedésünk alkalmával ezt a magabiztosságot azonnal éreztem, mintha fizikumod, önbizalmad, nyugalmaid, bölcs egyszerűséged oly magától értetődő volna. Mintha a tevékenység öröklött ösztöne, a kétkezi tapasztalatokból következő anyagszeretet, jogi tanulmányaidból az életbevágóan pontos kifejezés kötelessége is befolyásolták volna írói személyiségedet.

S az elhivatottság bizonyosságával dolgozol, hogy nemcsak megírni, de meg is kell teremteni a művet. S miként működéséhez a teremtett világnak nem lehet egyetlen tökéletlen pontja, azért ebben az életműben is minden mondat úgy fontos, ahogy része az egésznek. Ahogy megvan mindegyik műnek a tengelye, úgy függ annak működésétől az egész egyszerre együtt, miközben hatalmas anyagot tart mozgásban. Ez a tengely, a főmotívum, kiválasztódik az életvalóságból. A *Kő hull apadó kútba* szerelmi gyilkossága, az *Agancsbozót* abszurd helyzetben, kovácsolásra kényszerített szereplőinek sorsa, a *Hollóidő* a török fogságba vetett prédikátor kiszabadításának története. S úgy él minden történet, mint valaki a környezetében, s a környezete is együtt él vele abban a hatalmas, lüktető organizmusban, mely a való élet csodálatosan összefüggő halmaza.

Ahogy az égbolt szférái egymás burkát képezik, úgy fedik egymást regényeid rétegei, s egyre nagyobb bőséget tapasztalunk, mikor alászállunk azokban. Megszokott serény szorgalommal indul a nap a gyilkosság reggelén, s az égbe kiáltó bűn miatt érezni úgy, milyen roppant, vegetatív közönnyel létezik a város magán túl minden iránt. Abban a kisvárosban gyökerezik a főszereplő sorsa, elszakadva már szülei s a tímár elődök utcájától is, de mi a tímármesterség titkaiban részesülünk azért, hogy kimerítően megérthessük a múltat is a jövővel együtt. Hogyan indul végzete felé egy nő, egy család, egy város, melyet Jajdonnak neveznek, egy ország, melynek addigi létezéséből talán csak egy-két évtized van hátra. S mi tudjuk, majd az évszázadokkal előbbi folytatása, egy másik hollóidő következik be attól, hogy a nagyolló egy Amerikába készülő magyar paraszt szívébe hatol. Világháború és trianoni béke! Minden mondatnak oka

Ágh István (1938) író, költő, műfordító. A *Hitel* főszerkesztője.

* Elhangzott az író születésnapján, a Petőfi Irodalmi Múzeumban, 2013. október 25-én.

van, s következménye lesz. Ami az olvasónak természetes, bár én is olvasóként fogom föl a regényeket, mégis mint író, aki széprózával is foglalkoztam, csodálkozom az elmélyült tudáson. Mert gyerekkorodban a tímármesterségből édesapádtól sok mindent elsajátítottál, s az ifjú mozdonylakatosnak szeretett köze lehetett a vasakhoz, a vasmunkához, de azt az aprólékos tudást, amely mondatonként meglep, csak örökös készenléti állapotban, rendkívüli memóriával lehetett megszerezned, és az ébren tartott ihletben működtetni.

Szimbolikusan fejezi ki a megismerés és az alkotás folyamatát a szamuráj kard és a damaszkuszi penge kikovácsolása a furcsán működő barlanghámorban. Mire elkészül, mássá válik a felületet csiszoló ember, ahogy az acél egyre tökéletesedő tükre elragadja, tükörképével révületbe ejti, s valami máshol-lét állapotában mássá változtatja teljesen. De ez már a mű felső szintjein történik, a metafizika, az álmok és a költészet szférájában.

A regények konkrét, realista alapja fölött az erkölcs, a jog és a filozófia rétegében vagyunk. Ott szépül meg a bűnös asszony, aki otthon is egy másik világgrészen él már szerelmének kisajátított áldozatával, s az a valaki öli meg egy kézköznelben levő fahátsákkal, aki a halott szolgálatait folytatva, követeli a bérét, és nem is tudja, hogy gyerekori sérelmén áll bosszút, amiért pária lett belőle. Az *Agancsbozót* kizárólagosan jelen idejű s a jövő sejtelve és ottlétük célja nélkül élő négy kovácsának döntenie kell a szökés végzetes kockázata és a kiszolgáltatottság között, megéri-e, hogy eljussanak a romerdőn mint agancsbozóton át a szarvasok szabadságába. A *Hollóidő* végletes jellemeket nevel a háborús bizonytalanságban, ezek a Balassi Bálint korabeli reneszánsz emberek, mint Fortunátus iskolamester, a törökellenes konspirátor, a bűn ellenében akarja a jót, életeket ment, miközben maga is bűnössé válik, levágott törökfejet skalpol, s majd az ő feje is a csata után levágott fejek piramisába kerül, eltitkolt fia, az apród kezéből.

A valóságot azonban az érzelmek, az álmok költészete tartja össze, s emeli föl, mert olyan sugárzást bocsát ki az írás, hogy a művek égboltján látható szépségek által megrendítő élményben részesülünk. Nemcsak a paplak mesebeli érzelmi szabadságot élvező asszonyai lepnek meg viselkedésükkel, szerelmi életük már-már az emberi mértéktől független álombeliségével, ahogy a vér parancsának élnek szemérem nélkül, ahogy a virágzó kenderföld bájoló virágporfellegetbe süllyednek. De az álmok különvalósága is, amely összemosódik az emlékezéssel, a megsejtett jövővel, miként az apródnak, vagyis a deáknak a jóslás, a barlangi csapat kovácsainak pedig az életben tartó fantázia. Ilyen az asszony ábrándjátéka, mikor a festmény Rákóczi fejedelem iránti képzelmei alatt simítja el cselédje göcsörtös izmait. Ilyen szépséget varázsol még a magas hegyi barlang előtt nyíló kosbor egyetlen makacs szála is. S a kardcsiszolásba révedt ember színéváltozása, hiszen az őt fölemelő ihlet, téged tett próbára és téged segített, mintha már valami sűgást hallva írnál. Nemcsak a regények rendszerében sokasodó tények adagolásáról, szerkesztéséről kellett hüen gondoskodnod, vagy jól használni a nyelv korokhoz illő változatait, a nyelvújítás előtti, utáni s az erdélyi, de még az új jövevény-szavakkal tetszelgő nyelvet is, és azt is el kellett érned, hogy a szavak éljenek és sugározzanak, hogy vonzzanak, hogy befogadhassuk műveid teljességét.

Egy korosztályhoz tartozván, veled egyidősen, baráti tekintettel nézek föl írói életművedre, s annak folytatását várva kívánok gazdag éveket. Jó egészséget, töretlen élet- és munkakedvet! Isten éltesse!